

ПАРТІЙНА НОМЕНКЛАТУРА ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

1.1. Відновлення та розгортання діяльності організаційних структур КП(б)У

Західноукраїнський регіон у політико-адміністративній структурі УРСР виділявся своєю специфічністю. Перш за все, у ново-приєднаних та тільки-но створених напередодні війни областях (1939 р.) радянська політична система хоча й була сконструйована, але трималася не на міцній основі, а, так би мовити, на «плавунах», стійкість котрих не витримала випробування часом. На відміну від інших регіонів України, тут радянська влада в період німецької окупації була представлена дуже слабо. Маємо на увазі, зважаючи на обставини воєнного періоду, існування антифашистського руху Опору у формі підпільних груп, партизанських загонів, очолюваних прихильниками більшовицько-радянської влади. Фактично до відомого рейду партизанського з'єднання під керівництвом С.Ковпака ця територія повністю контролювалася окупантами, а суб'єктами організованого руху спротиву виступали українські національні об'єднання – ОУН(б), ОУН(м), УНРА під керівництвом Т.Бульби-Боровця та ін.

Населення краю (особливо його галицька частина, де, порівняно з Рейхскомісаріатом «Україна», окупаційний тиск був слабшим) у масі своїй вкрай негативно ставилося до радянської влади і мало сподівання, що українцям вдасться відвоювати свою державну незалежність. Практичним виявом пануючих у регіоні антирадянських настроїв стало масштабне розгортання тут збройного національно-визвольного руху. В умовах такої надзвичайно склад-

ної військово-політичної ситуації більшовицько-радянській владі практично прийшлося «відвойовувати» свої позиції впродовж досить тривалого часу. Ускладнювало проблему й те, що за роки німецької окупації із середовища західноукраїнського політичного соціуму було практично «вимито» і без того досить незначну більшість її симпатиків.

Варто зауважити, що в 1939 – першій половині 1941 рр. тобто в період, так званої, «першої радянзації», формування партійно-радянських органів влади відбувалося, в основному, силами партійних працівників, які або «прийшли разом із передовими червоноармійськими підрозділами в міста та містечка краю», або згодом були направлені сюди за рознарядкою ЦК КП(б)У. Вже до 2 жовтня 1939 р. в західні області «прибуло 240 партійних працівників різного рангу, від ЦК комсомолу України – 142, політуправління Українського фронту – 80 чол. 5 жовтня зі складу Українського фронту було терміново демобілізовано для їх підтримки 1 тис. комуністів і 500 комсомольців»¹⁰. Вони і склали кістяк партійно-представницької влади в регіоні. У перші ж дні війни переважна їх більшість з різних причин залишила своє місце роботи. Зважаючи на такі обставини, радянська влада змушена була вдруге «експортувати» в Західну Україну кадри на заміщення керівних посад партійно-радянської номенклатури регіонального масштабу.

Процес відновлення та формування органів влади в Західній Україні відразу після звільнення її від німецьких окупантів у 1944 році мав планомірний і організований характер. Він проходив відповідно до постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 21 серпня 1943 р. «Про невідкладні заходи по відбудові господарства в районах, визволених від німецької окупації». Ще напередодні визволення західних областей України, 13 жовтня 1943 року, ЦК КП(б)У зобов'язав обкоми партії східних областей та наркомати УРСР відрядити в розпорядження відділів кадрів ЦК КП(б)

¹⁰ Литвин М., Луцький О., Науменко К. 1939. Західні землі України / М.Литвин, О.Луцький, К.Науменко. – Львів : Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 1999. – С. 111.

У всіх працівників, які раніше працювали в західному регіоні¹¹. Використовуючи досвід відбудовчих процесів у Лівобережній Україні, Центральний Комітет КП(б)У ініціював формування оперативних груп партійно-радянського, комсомольського і господарського активу, які стали ядром майбутніх органів влади і управління західних областей. Просуваючись за фронтом, вони під керівництвом перших секретарів І.Профатилова (Волинський обком партії), С.Олексенка (Дрогобицький), І.Грушевського (Львівський), В.Бегми (Рівненський), М.Слоня (Станіславський), І.Компанця (Тернопільський) та І.Зеленюка (Чернівецький) на зайнятій території негайно приступали до розбудови партійних, радянських і комсомольських структур на місцях¹².

Їхнє завдання полягало в тому, щоб у найстисліші строки організувати роботу, насамперед, апарату обласних, районних та міських комітетів КП(б)У як центрів політичної влади на місцях та силових структур – управлінь та відділів НКДБ, НКВС, прокуратури та суду. Такий алгоритм процесу встановлення радянської влади визначався специфікою її основного завдання в регіоні – придушення національно-визвольного руху в особі УПА та повстанського підпілля. Всі решта завдань, як-от відбудова зруйнованого господарства, колективізація села, налагодження культурно-побутової, освітньої, медичної тощо сфер життєдіяльності краю були, по суті, похідними від нього.

Початок відновленню радянського режиму в західних областях УРСР поклато звільнення їх унаслідок успішно проведеної Рівненсько-Луцької операції, розгорнутої з'єднаннями 13-ї та 60-ї армій 1-го Українського фронту 27 січня 1944 р. Другого лютого радянські війська зайняли міста Ровно і Луцьк. Паралельно з військами рухалася, на чолі з першим секретарем обкому партії В.Бегмою, мобільна оперативна група, яка відразу після визволення

11 Петляк Ф.А. Партійное руководство Советами на Украине в годы Великой Отечественной войны (1941–1945) / Ф.А.Петляк. – К. : Вища школа, 1986. – С. 93.

12 Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною / Відп. ред. Ю.Сливка, — К., 1989. – С. 402.

адміністративних центрів області займалася легалізацією органів більшовицько-радянської влади на місцях.

У випадку, коли вона не встигала за рухом діючої армії, «представники радянської влади (зокрема, у 15 населених пунктах області) були обрані з допомогою політпрацівників 34-ї стрілецької дивізії»¹³. З цього приводу варто зауважити, що «військові ради армій приймали спеціальні директиви, в яких роз'яснювали командирам і політпрацівникам частин та з'єднань важливість такого заходу, адже без встановлення місцевої влади неможливо було організувати допомогу фронтові в ремонті доріг і мостів, постачанні продовольства тощо. Так, 5 лютого 1944 р. 13 армія 1-го Українського фронту прийняла з цього приводу спеціальну директиву «Про призначення тимчасових уповноважених радянської влади у визволених селах». У населених пунктах, де дислокувалися частини 1-го гвардійського кавалерійського корпусу цієї армії, відразу розпочався підбір уповноважених, при цьому особливу увагу зверталось на те, щоб до їх числа «не потрапили ворожі елементи польських і українських буржуазних націоналістів»¹⁴.

У відповідності з адміністративним поділом, Ровенська область на час звільнення її в лютому 1944 р. складалася з «9 міст, в тому числі одного обласного підпорядкування, 30 районів та 810 сіл-рад»¹⁵. Якщо взяти до уваги, що найважливішим критерієм відбору керівних партійно-радянських кадрів для потреб регіону загалом та області зокрема виступала їхня партійна приналежність, тобто членство в лавах ВКП(б) чи, принаймні, комсомолу, то цілком очевидним є той факт, що база для їх підбору була дуже вузькою, тому питання кадрового заповнення ключових посад партійно-радянських органів влади стояло тут надзвичайно гостро. Згідно з офіційною інформацією, у зазначений нами відрізок часу «із 515

13 Масний О.С. Організаційно-партійна робота Компартії України в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945) / О.С.Масний. – Львів, 1981. – С. 118.

14 «Особые папки» Сталіна і Молотова про національно-визвольну боротьбу в Західній Україні у 1944–1948 рр. Збірник документів / Упор. Ярослав Дашкевич, Василь Кук. – Львів, 2010. – С. 21.

15 ЦДАГО України, ф. 1, оп. 75, спр. 61, арк. 2.